

Horváthné Kökény Annamária – Horváth Szabina

S.O.S. mit tegyek?- avagy a pénzügyi kultúra hiánya a magyar háztartásokban

Horváthné Kökény, Annamária – Horváth, Szabina:

HELP! What should i do? -the lack of financial knowledge in hungarian households

Summary

Financial planning, the propensity to save and self-caring habits effect not only the households' financial management, but they effect the economical, political, social and cultural situation of the whole country. The intellectual skills of hungarians are undeveloped, which stems from the lack of financial literacy of individuals. More and more people realize the need for economic and financial knowledge since the 2008 economic crisis, and that the development of financial culture is essential. In our research we examined, how the financial awareness and the willingness to save of individuals and households can be influenced.

Keywords: financial culture, financial planning, self-care, tax benefits, savings

ÖSSZEFOGLALÓ

A háztartások pénzügyi tervezése, öngondoskodási szokása és megtakarítási hajlandósága hatással van nemcsak a háztartások gazdálkodására, hanem az egész ország gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális helyzetére is. Magyarország intellektuális készségei fejletlenek, ami az egyének pénzügyi kultúrájának hiányából fakad. A 2008-as gazdasági válság óta egyre többen belátják, hogy szükségük van a gazdasági, pénzügyi alapfogalmak ismeretére és a pénzügyi kultúrájuk fejlesztésére elengedhetetlen. Kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogyan lehet befolyásolni az egyének, háztartások pénzügyi tudatosságát, megtakarítási hajlandóságát.

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra, pénzügyi tervezés, öngondoskodás, adókedvezmény, megtakarítás

KÖZGAZDASÁGI ELMÉLETEK

A háztartások megtakarításait vizsgálva tisztában kell lenni az ezzel kapcsolatos közgazdasági elméletekkel is. Sokáig központi szerepet játszott a közgazdaságtanban ez a téma (MODIGLIANI, 1988). Számos hazai és nemzetközi

szakirodalom, tanulmány foglalkozott ezzel a kérdéskörrel, hiszen a megtakarítások szerepe mindig is fontos területe volt a közgazdaságtannak és a mindenkori gazdasági elemzéseknek. Ez manapság is fontos tényező, hiszen a magyar háztartások nagy része nem rendelkezik megtakarításokkal, inkább hitelek vannak, amelyek törlesztőrészlete sok esetben magas arányt képvisel a háztartás nettó jövedelmének százalékában. Ezt a problémát sokszor a pénzügyi kultúra elégtelen voltára vezetik vissza.

Keynes-nél jelenik meg először szubjektív tényezőként a bizonytalanság miatti megtakarítási motívum. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az egyén nem veheti biztosra a jövőbeni jövedelmét. A folyamatos megtakarítást ösztönző indítékokkal szemben azonban vannak, illetve érvényesülnek néha olyanok is, amikor adott időpontban a fogyasztásunk mértéke nagyobb, mint az adott időszaki jövedelmünk. Ezen indítékok sokszor a megtakarítás indítékából erednek, mint például a nyugdíjas évekről való gondoskodás szándéka. Keynes adottnak tettele fel a megtakarítás és a fogyasztás szubjektív indítékainak a mozdatórugóit, mint például a nevelést, a mindenkori erkölcsi szokásokat, a múltbeli tapasztalatokat, a kialakult életszínvonalat stb. (KEYNES, 1965).

Véleményünk szerint a családból hozott tapasztalat, szokás, neveltetés nagyban befolyásolja a későbbi felnőttkori viselkedésünket, a megtakarításokkal szembeni felelős, illetve felelőtlen cselekvéseinket.

Modigliani életciklus hipotézise és Friedman permanensjövedelem hipotézise is Irving Fisher fogyasztási elméletéből, az intertemporális választás modelljéből indul ki. Irving Fisher szerint a fogyasztási és megtakarítási döntéseinknél figyelembe vesszük a jelen és a jövő közti választásunkat. Modellt alkotott, amely segítségével a fogyasztók racionális, a jövőt is figyelembe vevő intertemporális választása elemezhető. Az emberek fogyasztását korlátozza a jövedelmük, és el kell dönteniük azt is, hogy mennyit költenek el belőle ma és mennyit tudnak belőle félretenni későbbi fogyasztásuk fedezetére, azaz intertemporális költségvetési korláttal szembesülnek (MANKIW, 2005).

Modigliani életciklus hipotézise szerint a fogyasztásunk maximális összege nemcsak az aktuális időszak jövedelme lehet, illetve hitel felvételi lehetőség esetén, maximum a felvehető hitelösszeggel növelt jövedelmünk, hanem ezt befolyásolják a korábbi időszakok megtakarításai is, ráadásul az egyes időszakok jövedelmei is folyamatosan változhatnak. A megtakarítás adja a lehetőséget, hogy fogyasztásunkat át tudjuk csoportosítani az egyik időszakra a másik időszakra (MODIGLIANI, 2005).

Milton Friedman permanens jövedelem hipotézisét 1957-ben megjelent könyvében ismertette. A legnagyobb különbség Modigliani elméletéhez képest az, hogy a jövedelem nem szabályszerű pályát követ az egyén életciklusa alatt, hanem évről évre véletlenszerű és átmeneti ingadozásokat mutat. A fogyasztók nem csak a folyó jövedelmük alapján hozzák meg fogyasztási és megtakarítási döntéseiket, hanem az emberek várakozásai szerint is, azaz az adott időszaki fogyasztásuk függ a jövőbeni jövedelmeiktől is. Friedman a jövedelmet permanens jövedelemre, azaz a jövőben is megmaradó jövedelemre és átmeneti, nem tartós jövedelemre osztotta fel (MANKIW, 2005). Friedman 1957-ben írta meg „A fogyasztási függvény elmélete” című művét, amelyben

leírta, hogy a keynesi fogyasztási függvénnyel ellentétben, a háztartások nem az adott évi jövedelmük függvényében döntenek a fogyasztási kiadásaikról, hanem a hosszabb távú, permanens jövedelmük alapján, az aktuális kilengések figyelmen kívül hagyása mellett. Friedman meglátása az, hogy a fogyasztás mindenekelőtt a permanens jövedelemtől függ, mert a fogyasztók a hitelfelvétellel és megtakarításokkal igyekeznek egyenletesebbé tenni fogyasztásukat, válaszul a jövedelem átmeneti változásaira. Friedman nem bízott a kiszámítható jövőben, szerinte a fogyasztó nem képes előre látni a későbbi jövedelmeit, ezért a modelljében a múltban megszokott jövedelmet használta. A permanens jövedelem az elmúlt évek jövedelmeinek átlaga. Feltételezte, hogy ez az összeg hosszabb időn keresztül továbbra is rendelkezésre áll. Az egyén egy vagyont portfólió-optimalizációs feladatot hajt végre, azaz arról dönt, saját preferenciája és a vagyontformák relatív hozama alapján, hogy az összvagyonát a vagyontartás milyen formájában tartsa (BEKKER, 2002).

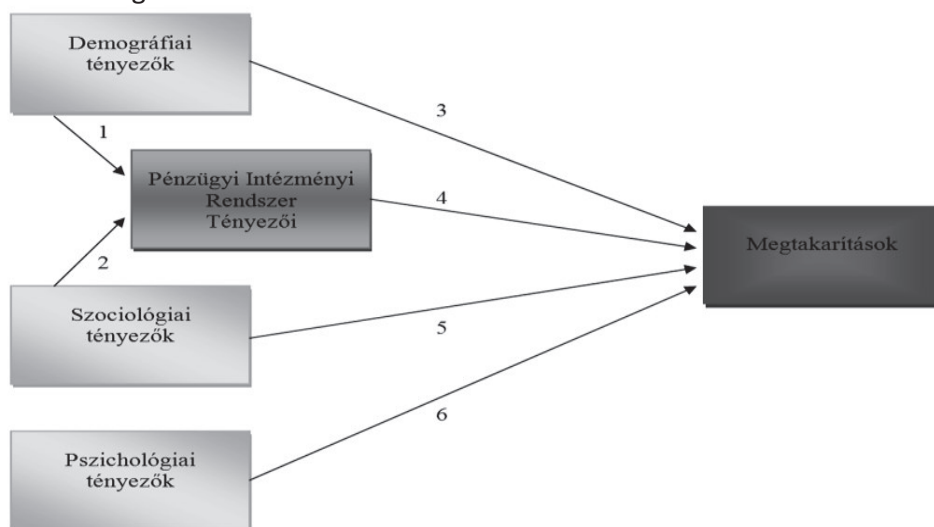
PÉNZÜGYI KULTÚRA MEGJELENÉSE MAKROGAZDASÁGI SZINTEN

A Magyar Nemzeti Bank hosszú távú célkitűzése, hogy a lakosság pénzügyi tudatosságát, jártasságát fejlessze. A Magyar Nemzeti Bank 2008-ban fogalmazta meg, hogy: „a pénzügyi kultúra fejlesztése olyan folyamat, amelynek során az egyének egyre inkább képesek lesznek megérteni a pénzügyi fogalmakat és termékeket; pénzügyi jártasságuk növekedésével egyre tudatosabban kezelik a pénzügyi kockázatokat, és képesek felelősen hasznosítani a rendelkezésükre álló információkat; a döntéshozatalt megelőzően kellőképpen tájékozódnak, és tudják, hogy milyen lépéseket kell tenni pénzügyi helyzetük javítása érdekében; megismerik a panaszkezelés fórumait és a rendelkezésükre álló jogorvoslati lehetőségeket” (MNB, 2008, 1. p.). Az öngondoskodás jelentősége, a pénzügyi intézetekbe vetett lojalitás, a hosszú távú tartalékképzési eszközök és az új, megtakarításokra törekvő irányzatok berobbanása a köztudatba

feltételezi a pénzügyi kultúra iránti igény relevanciáját.

A háztartásoknak sok esetben önállóan kell meghozniuk fontos pénzügyi döntéseket. Ennek érdekében folyamatosan fejleszteniük kell pénzügyi ismereteiket, hogy képesek legyenek lépést tartani a gyorsan fejlődő gazdasági-technológiai környezettükkel. A „nem megfelelő” pénzügyi ismerettel csak „nem megfelelő” pénzügyi döntéseket lehet hozni (BOTOS et al., 2012a, 2012b). Több külföldi tanulmány is ezeket fogalmazza meg.

A pénzügyi ismeretek összefüggésben állnak a megtakarítási hajlandósággal. A szegényebb rétegek kevésbé férnek hozzá a pénzügyi oktatási lehetőségekhez. Ebből is adódhat az alacsonyabb megtakarításuk és attitűdjük. A kedvező körülmények azonban kedveznek a megtakarítások növekedésének (BEVERLY, 1997). Ugyanakkor nemcsak a tehetséges emberek takarítanak meg, hanem az előrelátóak, akik öngondoskodnak saját magukról (BOD, 2013)

1. ábra: Megtakarítást befolyásoló tényezők összetett modellje

Forrás: (BEVERLY, 1997, 57. p.) alapján saját szerkesztés

Az 1. ábrán Beverly (1997) javaslatai láthatóak az alacsony jövedelmű háztartások megtakarításaira vonatkozóan.

1. Demográfiai tényezők befolyásolják a pénzügyi intézményi rendszer tényezőit. A jövedelem pozitív összefüggésben áll a megtakarítások biztonságos intézményekben való elhelyezésével és azokkal a megtakarítási mechanizmusokkal, amik a halasztott adófizetést teszik lehetővé, valamint a pénzügyi oktatással. A jólét pozitív kapcsolatban áll a megtakarítások újbóli befektetésével, ugyanakkor a teljes idejű foglalkoztatottság pozitív hatással van azokra a megtakarítási mechanizmusokra, amik a halasztott adófizetést teszik lehetővé és serkentően hatnak a pénzügyi ismeretek megszerzésére, valamint a munkáltatók alkalmazottaik részére nyújtott kedvezményes járulékfizetés melletti

nyugdíjcélú megtakarításokra.

2. A Szociológiai tényezők is befolyásolják a pénzügyi intézményi rendszer tényezőit. A minőségi környezet, azaz a megfelelő életminőség pozitívan hat a megtakarítási mechanizmusokra.

3. A Demográfiai tényezők közé a jövedelmet, az életkort, az oktatást és az életpálya adott szakaszát sorolják, amik ugyancsak befolyásolják a megtakarítást.

4. A Pénzügyi intézményi rendszer a korábban felsorolt tényezőket figyelembe véve befolyásolja a megtakarításokat. A biztonságos megtakarításokhoz való hozzáférés, a kényelmesen intézhető megtakarítások, a pénzügyi képzés, a vonzó hozamlehetőség, a megtakarításokhoz kapcsolódó támogatások, mint például a munkáltatói járulékkedvezmények és adókedvez-

mények. Az adókedvezmények bérből való levonhatósága pozitív kapcsolatban áll a megtakarítások növekedésével, a jövedelemkorlátok alkalmazása viszont negatívan hat rá.

5. A Szociológiai tényezőknél a minőségi környezet és az, hogy megtakarítói szokásokkal rendelkező családban nő fel az egyén, illetve a referencia csoportja mennyire megtakarító, pozitívan hat a megtakarítások növelésére. Ezzel szemben viszont, ha az egyénnek a referencia csoportjához képest túl alacsony a jövedelme, az negatívan hat a megtakarításokra.

6. A Pszichológiai tényezők közül a pénzügyi ismeretek, a megtakarítani akarás erős motivációja, a „sikeres” megtakarítások megvalósulásába vetett bizalom áll pozitív kapcsolatban a megtakarításokkal, ugyanakkor az időpreferencia negatívan hat rá (BEVERLY, 1997).

A pénzügyi ismeretek oktatása

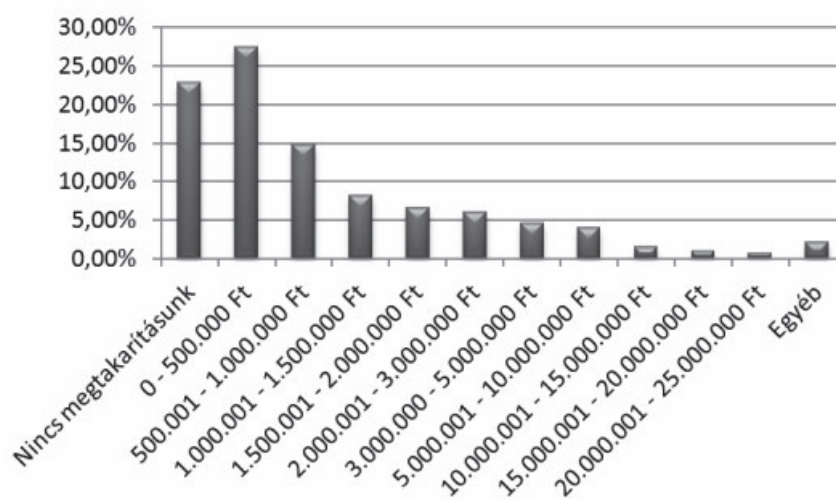
Ebben a felgyorsult világban elengedhetetlen a megfelelő minőségű pénzügyi oktatás, különösen a jelenlegi gazdasági környezetben. Ebben az állam is fontos szerepet játszik. A pénzügyi szakemberek tanácsadó, ismeretterjesztő szerepe is kiemelkedő ezen a területen. Hangsúlyozni kell a célmegtakarítások szükségességét és a háztartások hosszú távú pénzügyi tervezését (LEE et al., 2000), hiszen a lakosság megtakarításai elengedhetetlenek és közvetlen hatással vannak a gazdaság egészére (HIRA, 1987). A pénzügyek oktatása abban is segít, hogy a

háztartások célmegtakarítókká váljanak, hosszú távon gondolkodjanak és gondoskodjanak saját maguk, valamint gyermekeik jövőjéről.

Kérdőíves kutatásunk során kiderült, hogy személyre szabott terv elkészítése szükséges, hiszen a háztartási költségvetés megtervezésével és a tudatosabb pénzhasználattal megvalósíthatóak már alacsonyabb jövedelem mellett is a különböző célmegtakarítások. A lakosság pénzügyi megtakarítási hajlandósága ugyan emelkedett az előző évekhez képest, azonban nem számottevően, hiszen még akad jó néhány olyan háztartás, amely nincs tisztában a tartalékképzés fontosságával és ezzel együtt nem rendelkezik megfelelő pénzügyi kultúrával.

Arra kerestük a választ, mennyire jellemzi a háztartásokat döntéseik meghozatalakor a pénzügyi tudatosság. Háztartási költségvetést minimálisan, vagy egyáltalán nem készítenek, tehát nem terveznek előre, sokan hónapról hónapra élnek. Megtakarításaik minimálisak, vagy egyáltalán nincsenek.

A 2. ábrán látható, hogy a legtipikusabb háztartási megtakarítás Magyarországon az 500 ezer forint alatti (27,47%). 22,92 százalékuk pedig egyáltalán nem rendelkezik megtakarítással. Szófelhő ábrát rajzolva elemeztük azt is „Mi alapján hozza meg az Önök háztartása a megtakarítási, befektetési döntéseket?” kérdés „Egyéb” részének szöveges válaszait.

2. ábra: A megkérdezett háztartások jelenlegi összes megtakarítása, N = 4106

Forrás: saját kutatás

ebben az előlük is rejtett és folyamatosan változó, fejlődő világban. Véleményünk szerint, ami a kutatásunk során be is igazolódott, szükség van arra, hogy már az általános iskolákban bevezetésre kerüljön a pénzügyi ismeretek gyakorlati oktatása.

ÖSSZEGZÉS

A lakosság az elmúlt években nagymértékben eladósodott. A 2004-2008 közötti időszakban egyrészt könnyebben jutottak hitelhez a hitel-feltételek enyhítése miatt, másrészt a lakosság nagy hányada devizában vette fel a hitelét. A gazdasági válság következtében sokan elvesztették állásaikat is. Mind forintban, mind devizában eladósodottak számára is egyre nehezebbé vált a hitelek törlesztése. Szigorúbb feltételek mellett lehet hitelhez jutni, de a

lakosság is óvatosabb lett. A célmegtakarítás, az önerő biztosítása újra egyre fontosabbá vált. Ugyanakkor nem megfelelő az emberek pénzügyi kultúrája. Hiányzik az emberek szemléletéből az öngondoskodás, a hosszú távú felelős gondolkodás. Szeretnénk felhívni a figyelmet az öngondoskodás és a pénzügyi tisztánlátás fontosságára. Célunk, hogy felkeltsük az igényt a háztartások hosszú távú pénzügyi terveik hatékony kialakítására. Ehhez szükségszerűnek tartjuk, hogy már az általános iskolai oktatásban megjelenjen kötelezően a pénzügyek gyakorlati hasznosíthatóságának oktatása, amelyre egyre nagyobb szükség mutatkozik a háztartások pénzügyi vezetése során. A bizalom és a pénzügyi ismeret hiánya korlátozza sok esetben a háztartások pénzügyi döntéseit. Ennek megoldása sürgető társadalmi érdek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BEKKER ZS. (Szerk.) (2002): Alapművek, alapirányzatok. [Budapest: Aula Kiadó.] (Gazdaságtudományi Olvasmányok 1.) 639 p.
- [2.] BEVERLY S. (1997): How can the poor save? Theory and Evidence on saving in low-income households, Washington University, Working Paper, No. 97-3., 62 p.
- [3.] BOTOS K. – BOTOS J. – BÉRES D. – CSERNÁK J. – NÉMETH E. (2012a): Financial Literacy and Risk-Taking of Households in the Hungarian Central Great Plain, Public Finance Quarterly Articles, 267-278 pp.
- [4.] BOTOS K. – BOTOS J. – BÉRES D. – CSERNÁK J. – NÉMETH E. (2012b): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban, Pénzügyi szemle, 2012/3. szám, 291-309 pp.
- [5.] BOD P. Á. (2013b): Tudj meg többet a pénzügyekről!, digitális tananyag, Országos Takarékszövetkezeti Szövetség, 7 előadás,
a. <http://www.penzsztar.hu/index.cgi?r=&v=&l=&mf=&p=tudastar> Letöltés dátuma: 2013. szeptember 30.
- [6.] HIRA T. K. (1987): Money Management Practices Influencing Household Asset Ownership. Journal of Consumer Studies & Home Economics, Vol 11. Issue 2. 183 – 194 pp.
- [7.] KEYNES J. M. (1965): A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 431 p.
- [8.] LEE S. – PARK M.-H. – MONTALTO C. P. (2000): The Effect of Family Life Cycle and Financial Management Practices on Household Saving Patterns. Journal of Korean Home Economics Association English Edition, Vol 1. No 1. 79- 93 pp.
- [9.] MAGYAR NEMZETI BANK (MNB) (2008): Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztés területén, 6 p.
- [10.] MANKIW N. G. (2005): Makroökonómia. Budapest: Osiris Kiadó, 564 p.
- [11.] MODIGLIANI F. (1988): Pénz, megtakarítás, stabilizáció. Válogatott tanulmányok. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 319 p.
- [12.] MODIGLIANI F. (2005): The Collected Papers of Franco Modigliani. Vol 6. 417 p.